

**NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN
“ABDÜLHAMİD HAN” ADLI TİYATRO ESERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

**“A STUDY ABOUT THE ABDULHAMID HAN, A THEATRE WORK
WRITTEN BY NECIP FAZIL KISAKUREK”**

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KIRCI¹

Özet

N. Fazıl Kısakürek'in Sultan Abdülhamit Han adlı tiyatrosu II. Abdülhamit Han'ın hayatının son yıllarını yansıtar. Bomba olayı, II. Meşrutiyet, II. Abdülhamit Han'ın tahttan indirilişi ele alınan olaylardır. Olaylar tarihi gerçeklik içinde dramatize edilir. II. Abdülhamit Han'ın temel çatışmaları, dış ve iç olaylar, tarihte donuk ve güne dönük bir biçimde canlandırılır, yorumlanır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamit Han, bomba, II. Meşrutiyet, sürgün, çöküşe giden yol

Abstract

II. Sultan Abdülhamit Han, a play written by N. Fazıl Kısakürek, reflects the last years of Abdülhamit II. the events which are taken up in the play are the bomb case, the Second Constitutional Government, and Abdülhamit II's being dethroned. The events are dramatized in historical reality. Abdülhamit II's main conflicts, and external and internal events are described and interpreted, in a way that covers both the past and the present history.

Key Words: Abdülhamit Han, the bomb, the Second Constitutional Government, excile, the road to decline

GİRİŞ

Yazar her şeyden önce bir söz adamıdır. İçinde yaşadığı toplumun geleneksel değerlerini paylaşabilir veya onlara karşı çıkabilir. Her iki durumda da yazar, içinde yaşadığı toplumun sözcülüğünü yapar. Diğer edebî eserlerde olduğu gibi tiyatro eserlerinde de durum aynıdır. Tiyatro yazarı, genellikle, toplumun günle ve tarihle ilgili bilgilerini, kanaatlerini kendi düşünce ve görüşüne hizmet eden, kendi doğru-metresine göre, kabullendiği doğrularını, olayları canlandırıp adlandırarak eyleme dönüştüren adamdır. Tiyatro yazarı, eserinde olayı

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi

konuşturarak seyirciler üzerinde etkili olur ve onlardaki kanaatleri değiştirmeye çalışır.

Konusunu tarihten alan tiyatro yazarı, tarihî olayı tiyatro oyununa dönüştürerek olayın sakladığı yaratıcı güce çok yönlü ve sürekli bir etkinlik kazandırma amacını güder. Tarihte, üzerinde kanaatlerimizle konuştuğumuz olay, tiyatrodaki kendisi konuşarak bizi ikna eder; kanaatimizde değişiklikler yapar. Bu yönden tiyatro, insanların eğitilmesinde, onların anlayış ve davranışlarının değiştirilmesinde çok etkili bir sanat dalıdır.

“Tarih bilimsel gerçekliğin, tiyatro estetik gerçekliğin peşindedir. İkisi de inandırıcı olmak zorundadır” (Oflozoğlu, 1985: 5). “Bilimsel ya da nesnel gerçekliğe aşırı sadakat tiyatroya, estetik gerçekliğe ihanet olabilir.” “Oyunlarına konu olan tarih olaylarında da, değişmezlikleri dışında, buna benzer “kural dışı bir yön vardır, öbür olaylardan daha çok çekerler dikkatimizi. Ayrıca etki alanları daha geniştir; doğurduğu sonuçlar bütün toplumu ilgilendirir. Tarihi olayların toplumun ortak malı olması ona ayrıcalık sağlar. Hepimizin ortak temeli, ortak kaynağıdır o.” (Oflozoğlu, 1985: 13)

Ayrıca tarihî bir olaya ve olayın kahramanına sanat yoluyla verilen çağdaş biçim, ruhumuza enerji ve umut aşılar. Böylece olmayanı, ya da olmazı olura çevirmede tiyatro eseri etkilidir; seyircisini etkiler ve onları olmazı olura çevirecek bir enerjiyle doldurur (Oflozoğlu, 1985). Böylece zamana karşı durma, toplumun tarihi mülkünü zamanın yağmalamasına karşı savunma, hatta bu konuda da eyleme geçme mümkün olur. Yazar bir söz adamıdır, söz de eyleme hükmetmezse bile eylemin yolunu açmada etkili bir araçtır. Tiyatro sanatıyla, özellikle, sahnede kendisi konuşan olaylarla oluşan tiyatro eserinde, insanları eğitme ve eyleme yöneltme çok kullanılan en kestirme yoldur.

Şair ve tiyatro yazarı Necip Fazıl da, **Abdülhamid Han** adlı tiyatro eserinde konusunu tarihimizin önemli bir noktasından alıyor. İkinci Abdülhamid dönemi denilen otuz üç yıllık dönemi ve bu dönemin başkahramanını bir oyun kişisi olarak ele alıyor ve konuşturuyor. Tiyatro sanatı yoluyla olayın kahramanı Abdülhamid Han’a çağdaş bir biçim vermeye çalışıyor.

Bu incelememizde önemli tarihi bir dönemi ve döneme damgasını vuran kişiyi, dram sanatının imkanları içinde ele alan Necip Fazıl’ın, **Abdülhamid Han** adlı tiyatro eserini değerlendirmeye çalışacağız.

ABDÜLHAMİD HAN

Necip Fazıl Kısakürek tarafından yazılan (5 Haziran 1986) **Abdülhamid Han** adlı tiyatro eser 53 sayfa –üç perde ve dokuz tablo–dan meydana gelmiştir. Eserin her perdesi üçer tablodur; birinci perde 17, ikinci perde 20, üçüncü perde de 14 sayfadan oluşmuştur (Kısakürek, 1976: 337-375).

Eserin Konusu

Eserin konusu, adından da anlaşılacağı gibi, Abdülhamid Han'dır. Abdülhamid Han'ın dönemi kendi şahsiyeti merkez alınarak, önemli ve tarihimize etki etmiş olaylar ile stilize edilmiştir. İyi bir araştırmacı olan yazar, Sultan Abdülhamid Han dönemini, kendiengin duygu dünyasından, olgunlaşmış düşünce dünyasından süzüp sentezleyerek ortaya koymuştur.

Eser Abdülhamid Han'ın tek başına idarede otoritesinin hâkim olduğu dönemden başlıyor. Yaptığı önemli ve tarihe mal olmuş icraatlarını kronolojik sıra ile dramatize ediyor. Eserin birinci perdesinin, birinci tablosunun ilk sahnesi, 1895 yılında gündeme gelen Yahudi meselesiyle başlıyor (Abdülhamit, 1984: 76). Eser bir padişahı ve kendi otoritesi doğrultusunda yaptıklarını dönemi ile ele alıp, bir drama tekniği ile işliyor. Özellikle Abdülhamid Han'ın kendi dramını, ana ve kalın çizgisi ile ölümüne kadar götürüyor.

Eserin konusu, tarihe mal olmuş bir padişahı ve devrini yansıtırken, günümüzü kurmada çok etkili olan geçmiş devri sağlam temellere oturtma tedirginliğini de taşıyor. Konu yazarın diğer eserlerinde (**Bir Adam Yaratmak, Tohum**, vb.) de görülen ahlak dersi verme özelliğine uygun olduğu gibi, Ayrıca günümüz Türk insanına kendini tanıtmaya, ferdi ve milli idrake ulaştırma bakımında da çok önemlidir. Yazar bu eseriyle ve bu eserde işlediği konu ile hem ferdi, bir kişinin dramını, hem de bir milletin dramını, güne, geleceğe ışık tutacak bir disiplinle ortaya koyuyor. Zaten bu konu, yazarın son dönemdeki (1960 sonrası) eserlerinde üzerinde durduğu, "**Büyük Cihad**" adını verdiği, ferdi ve milli planda idrak edilmesi gereğine inandığı amacına uygun bir konudur. Bu eseriyle yazar, bir devre imzasını atmış, devrinde bütün dünyanın, adı etrafında yığılmalar yaptığı bir padişahın, kendisiyle bütün dünya ile olan çatışmalarını, tiyatro tekniğine dökmüştür.

Sonuç olarak bu eserin konusu, Abdülhamid Han'ın "**Büyük Cihad**" ıdır, denebilir.

"**Büyük Cihad**" yazarın "**Künye**" adlı eserinde, eserin başkışisi Gazanfer'in ağzından şöyle ifade ediliyor:

“Dinimizde büyük cihat diye bir tabir var, bilirsiniz. Büyük cihat, milyonlarca insanın bir o kadar insanla kavgası değildir. Tek kişinin öz nefsiyle cengidir” (Kısakürek, s. 244).

Eserin Vak’ası :

Eserde anlatılan vak’a, tarihi gerçeklere uygun ve kronolojik bir düzen içinde sıralanmıştır. 1895 Yahudi meselesinden başlayan vak’a, Abdülhamid Han’ın ölümüne kadar devam eder. Ancak vak’adaki 1895’ten 10 Şubat 1918’e kadar olan uzun zaman üç perde içinde, ayrıca üçerden dokuz tabloya bölünerek, planlı ve düzenli bir şekilde sunulmuştur.

1. tablo’da Abdülhamid Han kendisini ziyarete gelmiş olan Osmanlı Yahudi’si ve diğer dünya Yahudileri temsilcileri olan iki Yahudi ile birlikte görülür. Bu tabloda Yahudiler devletin, Duyun-ı Umumiyye’ye olan borçlarını ödeme ve ayrıca padişaha büyük çapta para verme karşılığında, kendilerine, yerleşmek için değil, sembolik devlet kurmak için “*küçük numunelik bir yurt*” isterler. Filistin’de kurulacak bu Yahudi yurduna Abdülhamid Han razı olmaz. Borçların büyük bir kısmını kendi kesesinden ödediğini söyler ve devlet adına şahsına verilecek parayı da şiddetle reddeder. “Yahudilere Filistin’de veya vatanın herhangi bir köşesinde kurabiye miktarı toprak ” vermez. Yahudiler huzurdan çıkarken, Osmanlı Yahudisinin padişaha dik dik bakmasına karşılık padişah: “Bir gün benden hesap soracak gibi bakıyorsunuz” der. Daha dördüncü sayfada yazar, ilk çatışmaya yer verir. Bu, uzun bir zamanı kapsayan bir tiyatro eserinde yazarın gösterdiği dramatik ekonomidir, diyebiliriz.

Daha sonra Abdülhamid Han, Şeyhülislamla görüşür. Ona Yahudilerin devlet için, dinî ve millî birlikler için en büyük tehlike olduğunu anlatır. Devlet için en büyük tehlike olan bu Yahudi teşkilatı ile ilgili olarak kendisine vesikalar göndereceğini ve bu vesikalara dayanarak çok sert bir fetva hazırlamasını söyler.

2. tablo’da Hamidiye Camiinde Abdülhamid Han’a suikast, bombalama olayı anlatılır. Ermeniler 21 Temmuz 1905 tarihinde Abdülhamid Han’a bombalı bir saldırı düzenlemişlerdir. Padişah Şeyhülislamla, Yahudiler hakkında fetva meselesini görüştüğü için camiden geç çıkar, bomba patlar. Herkes paniğe kapılır, yalnız padişah soğukkanlıdır, kılı bile kıpırdamaz. Herkesi yatıştırır. Arabasına biner, arabayı kendi idare ederek, saraya gider. Yazar bomba olayı ile dramatik bağlantıyı, tarihi gerçekler doğrultusunda kurmuştur.

3. tablo’da devrin devlet başkanlarına yapılan suikastlar anlatılır. Padişah, “Geçmiş olsun”a gelen büyük elçilerle görüşür, teşekkür eder. Kendisine yapılan suikast konusunda kayıtsızdır: “Bize gelince, başımız kendimizin değil,

imanımızın". Bu tablo, ayrıca padişahın dış ve iç siyasetteki tutarlılığını ve başarılarını sergiler. Bir yabancı sefirin kumar borcunu öder, onu kendisine bağlar.

Bu tabloda bir de jurnal konusu, bir durum olarak ele alınır: Journaller çoktur, bunların hiçbirine güvenilmez, ancak buna da mecbur kalınıyor. "Ne yapayım ki, bir maddenin bazen şifa unsuru olması gibi devletin selametini bunlarla temin edebiliyorum. Gayem tam yıkılma anında teslim aldığım devleti, şu zayıf belkemiğimin üstünde durdurabilmektir."

Ayrıca bu tabloda Rumeli'den gelen tehdit, İttihat ve Terakki'nin oluşturduğu tehlike, bir durum olarak işlenir. Padişah, ileride büyüyecek tehlikeyi sezmesine rağmen, bir takım tedbirlerle bunlara engel yoluna gitmez. "...Hayata kıymaya nefsimde kudret bulamadım. Ne yapayım paşa, böyle yaratmış beni ALLAH... Akrebi gömleğin dışına çıkarmak için siyaset oyunlarına başvurmaktan gayri bir şey gelmiyor elimden..." Bu tablo Abdülhamid Han'ın, en büyük zaafı ve aynı zamanda gururu olan, "MERHAMET"i belirterek sona erer.

2. Perde

Dördüncü Tablo:

2. Meşrutiyet'in mecliste ilanı ve Abdülhamid Han'ın çevresindekilerle, meşrutiyetin devlete pahalıya patlayacağı konuşmasıyla başlar. Aynı mecliste, padişahın yurt isteyen, Osmanlı Yahudisi de vardır. "Hürriyetle beraber memleket yolunmaya başlıyor." Abdülhamid Han, Şeyhülislam, Mabeyn müşürü meşrutiyetin, hürriyetin memleketin felaketine sebep olacağı konusunda hemfikirdirler.

Bu bölümde eserde bölünme başlamıştır.

Padişaha mecliste verilen cevapta, meclis bir hayli hakaret eder, padişah çevresindekilerin ısrarına rağmen duruma engel olmaz, müdahale etmez. Salonu "Sizi hasretle, hassasiyetle arzuladığımız hürriyet isimli mahbubeye kavuşturmuş bulunuyorum. Allah'tan dua ederim ki, sonuna kadar siz bu mahbubeye sadık kalasınız" sözleriyle, padişah meclisi terk eder.

Beşinci Tablo:

Bu tablonun özünü 31 Mart Vak'ası oluşturur. 31 Mart ayaklanması olmuştur, padişah kendine hazırlanan bu komployu bilir, ancak müdahale etmez. Mabeyn Müşürü'nün örfî idareye gitmek, meclisi ve komiteyi kökünden kazımak teklifini reddeder. Çünkü bu iki halde de zor duruma düşecektir. "-Hayır, paşa. Bu

hareket muvaffak olursa, âsi asker cezasını benden görecektir. Muvaffak olmaz da ezilirse isyanın mes'ulü ittihatçılarca ben olacağım ve ben ezileceğim." Israr edilirse de padişah kan dökmeye razı olmaz. "İlâhî iradeye teslimim ben ."Hareketin temsilcileri, bir çavuş, bir onbaşı ve bir neferle görüşür. Sarıklı hocaların kendilerini bu işe sevk ettiğini söyleyen askerlere inanmaz. Askerlere tavsiyelerde bulunur, zabıtlarıyla iyi geçinmelerini söylerse de asker dinlemez ve "öldürmeyin"dediği halde askerler "Âsâr-ı Tevfik zırhlısı süvarisi" binbaşı Ali Kabuli Beyi öldürürler, ayaklanma devam eder. "Ben kan dökmek istemiyorum. Ama akacak kan damarda durmuyor."

Altıncı tablo:

Bu tabloda boşalan saray, kendi nefsinin kurtarmanın peşinde olan insanlar ve yalnız kalan padişah vardır. "Ah şu nefis, her doğruyu yalana çıkarmaya bakan nefis. Nefsimize ait küçücük bir fincanın çatlamasındansa, millet kubbesinin kocaman avizesi tuz buz olmuş, bize vız geliyor ."

Musahibi ile yalnız kalan Abdülhamid Han, Mabeyn müşürünü kabul eder. Olayı bastırmak için tekrar izin isteyen Müşür'e "hayır" der ve kaderine razı olduğunu bildirir. Hatta biraz ileri giden Müşür'e bile soğukkanlı olarak onu affettiğini bildirir. "Sizi affediyorum. Makedonya'dan gelen Keçe Külahlılarla beraber sizi de affediyorum. Külahlara işledikleri 'ya hürriyet ya ölüm' yazısıyla milleti ölüme götürenlerle birlikte, sizi de affediyorum. (Ağlayarak) Allah da beni affetsin."

3. Perde

Yedinci Tablo:

Bu tabloda Abdülhamid Han, kendisini tahttan azletmeye gelenlerle konuşur. Bunlar, ikisi gayrimüslim biri de Osmanlı Yahudisidir. Abdülhamid Han'ı ittihatçıların aracılığı ve desteğiyle Yahudiler tahttan indirmişlerdir. 2. Meşrutiyet, hürriyet adına, Yahudilerin Abdülhamid Han'ı tahttan indirmeleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkılışa götürmeleridir. Padişah Çırağan Sarayı'nda kalmak isterse de buna razı olunmaz. Padişah bütün ailesiyle Selanik'e Yahudi Alatinin köşküne gitmek zorunda bırakılır.

Sekizinci Tablo:

Bu tabloda Abdülhamid Han'ı Beylerbeyi Sarayı'nda musahibi ile görüyoruz. Artık iyice yaşlanmış, hatıratını yazmaktadır. Hürriyet hakkındaki ve sultanlığı dönemindeki zor durumları ve şimdi memleketin yıkılışını görmekte

duyduğu acıyı ifade eder: “Ah otuz üç yıl, işte bu neticeye mani olmak için çırpındım.”

Sadrazam ve başkumandan vekili İstanbul’un tehlikede olduğunu padişah olmazsa bile, uzun yıllar padişahlık yapmış Abdülhamid Han’ın İstanbul’da bırakılamayacağını, Anadolu’nun istediği bir köşesine nakledilebileceğini bildirirler. Tam o sırada Yavuz ve midilli, düdüklerini öttürerek, Boğaz’dan geçerler. Tam olarak Osmanlı İmparatorluğu savaşa girmiştir. Abdülhamid Han’ın üzüntüsü sonsuzdur, Anadolu’ya gitmeyi reddeder, İstanbul’dan ayrılmak istemez. “Bir kazla bir ördeğe bir imparatorluk.”

Dokuzuncu tablo:

Abdülhamid Han’ın sonu. Artık iyice ihtiyarlamış olan Abdülhamid Han, dua ve ibadetle meşguldür. Memleketin yıkılışını görür ve bu hale çok üzülür, geçmişin ve hâlin değerlendirmesini yapar. Çok hastadır, seccadesinde daha kaç vakit namaz kılacağını düşünür. O arada tedavi için gelen doktora muayene olmak istemez: “Doktor, ALLAH... Öyle bir illetle hastayız ki, ALLAH’ tan başka doktor çağırarak boş.”

“Bütün kelimeleri zarfında toplayan, öğüten, yok eden tek başına kalan kelime: ALLAH.”

Kısacası özetlemeye çalıştığımız bu eserin vak’ası Abdülhamid Han’ın, şahsi iradesiyle ilgili olan devreyi, özellikle yıkılmaya doğru olan devreyi kapsar. Eserin olayları bu dönemin seçilmiş, devri karakterize eden, tarihçilerin üzerinde önemle durdukları olaylardır. Ele alınan olaylar, Abdülhamid Han’ın dönemi içinde amaçlarını, yaptığı mücadeleleri ve azledilişi; bir imparatorluğun yıkılışı, mantıklı bir düzen içinde sıralanmıştır. Eserde vak’a zincirini meydana getiren olaylar başlı başına bir esere konu olacak niteliktedir. Bir kişinin merkez olduğu bir eserde, hem tarihi bir şahsiyeti yansıtmak, hem de bir milletin tarihinde çok önemli olan bir devri ortaya koymak çok zordur. Bunun için aslında birer vak’a olan olayları sıkıştırmak, küçültmek, stilize ederek sunmak, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, tekniğe zarar verse bile, yazarın asıl ve milli idrak amacının bir sonucudur.

Olay Dizisi

Eserde Abdülhamid Han’ın azli ve imparatorluğunun çöküşü şu olaylarla sıralanmıştır:

1- Yahudilerin millî ve dinî birliği bozmak ve imparatorluğu yıkmak amaçlarını gerçekleştirmek için ilk teşebbüsleri, Filistin'de sembolik yurt istemeleri ve bu konuda dünya çapında faaliyetleri,

2- Abdülhamid Han'ın Yahudileri dünya çapında yıkıcı unsurları yok etmek için gerekçeler göstererek Şeyhülislamdan fetva istemesi,

3- Ermenilerin padişaha suikastları, bomba olayı,

4- Amacına ulaşamayan Yahudilerin Rumeli'deki mektepten yeni çıkmış komitacılarla çarpışırken, onların taktiklerini benimseyen subayları kışkırtmaları: batının fikirleriyle yetişmiş ve aldatılmış İttihat ve Terakki'nin faaliyete geçmesi,

5- Padişahın 2.meşrutiyeti, tehlikeyi göre göre ilan etmek zorunda kalması, tedbir almak istememesi ve olayların gelişmesini beklemesi,

6- Yahudilerin bununla kalmayıp 31 Mart Vak'ası'nı çıkarmaları, padişahın buna karşı hiç tedbir almaması ve olayların gelişmesini beklemesi,

7- Abdülhamid Han'ın azli ve Selanik'te oturmaya mecbur edilmesi,

8- Beylerbeyi Sarayına çekilip hatıratını kaleme aldırması, İstanbul'un tehlikeye girmesi üzerine Anadolu'ya gitme teklifi yapılması, Abdülhamid Han'ın bu teklifi reddetmesi; iyice ihtiyarlayan Abdülhamid Han'ın memleketin durumu karşısında, yıkılan memleket karşısında, üzüntüsünün artması, hastalanması ve Allah'tan başka doktor kabul etmemesi.

Tema

Sıralamaya çalıştığım olaylar içine yerleştirilen tema, Abdülhamid Han'ın, Ermeniler, Yahudiler ve onların kandırdığı Türkiye'deki genç taraftarları tarafından azli ve bir imparatorluğun yıkılmaya sürüklenmesi, Abdülhamid Han'ın 33 yıllık uğraşmasına rağmen, bu çöküşün önüne geçememesidir.

Vak'anın teknik disipline oturtulmasında dram sanatı tekniği açısından başarılı bir uygulama söz konusudur. Ayrıca vak'a, ustalıkla, iki tiyatro janrı (tür, tarz) dokusu ile ortaya konuyor:

1-Abdülhamid Han'ın dramı

2-Esere yerleştirilen trajedi unsuru.

Bu ikinci unsuru Abdülhamid Han'ın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hayatına hâkim olan kader çizgisi içinde görebiliyoruz. Otuz üç yıl uğraşan, kudretinin doruğuna ulaşan Abdülhamid Han'ın imparatorluğu çökmekten kurtaramaması ve sonunda kaderine razı göstererek, tam bir teslimiyet içinde hareket etmesi bu trajedinin temelini teşkil eder.

Yazar konu, tem'a, şekil arasındaki bağları tam bir mükemmellik içinde işlemiş, hiç biri diğerinin lehine veya aleyhine genişletilmemiştir. Yine eserde, dramatik düzen içinde, tem'a gerçekleştirilmiş, kişisel ve millî idraki güçlendirici tembihler yapılmıştır.

Perde kapandığı zaman, ilk bakışta henüz vak'anın bitmemiş gibi görünmesi ihtimali vardır. Fakat, Abdülhamid Han'ın ve Osmanlı İmparatorluğunun durumları tamamıyla kesinlik kazanmıştır. Bu, konuşmalardan ve olayların dizilişlerinden anlaşılır.

Serim

Serim daha ilk perdede birinci tabloda özel bir çaba sarf edilmeden gerçekleştirilmiştir. Tarihi gerçeklere dayalı olarak vak'a Abdülhamid Han'ın son dönemlerinden başlatılmıştır.

Çatışma

Çatışma, daha eserin dördüncü sayfasında başlatılmıştır. Huzurdan ayrılan Yahudiler, çıkarken, Osmanlı Yahudi'si, padişaha dik dik bakar. Bu bakışa karşı padişah da: "Bir gün benden hesap soracak gibi bakıyorsun." Der. Aynı Yahudi'yi, 2. Meşrutiyet'in ilanında mecliste, eserin doruk noktasına ulaştığı, Abdülhamid Han'ın azli sırasında, onu azletmeye gelenler arasında görürüz. Bundan başka Şeyhülislamla padişahın Yahudiler hakkındaki, birinci tablodan başlayarak diğer tabloda da devam eden konuşmaları dram sanatı tekniği açısından, atlamalı ve basamaklı çatışmalara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca gerek önceden belirlenen gerekse basamaklı olan çatışmalardan başka, dekorlarda ve mizansenlerde ayrıntılara inilmesi de olay dizisinin akışına önemli katkılarda bulunmuştur. Zaten eser baştan sona iç ve dış çatışmalarla doludur. Bütün devir imparatorluğu yıkmak isteyenlerin devleti savunanlarla -Abdülhamid Han'la- çatışması eser boyunca sürer.

Düğümler

Eserin düğümleri oyunun başkişisinin yönelişlerine göre düzenlenmiştir. Ana çatışma da, düğümlerin yoğunluğu da, eserde merkez olan ve ön planda bulunan, eserin başkişisi Abdülhamid Han'a göre düzenlenmiştir. Tablolara göre düğümleri şöyle sıralayabiliriz:

Birinci tabloda, Yahudilere yurt vermeyen padişaha karşı tehditkâr bakan Osmanlı Yahudi'si acaba neler yapabilecek, devlet ve din için büyük tehlike olarak padişah tarafından tespit edilen Yahudiler, din ve devlete zarar verebilecekleri mi? Bu düğümün diğer tablolarda da işlenerek eserin sonuna kadar devam ettiğini görürüz.

İkinci tabloda, bu düğümü güçlendirici ve gerilimi arttırıcı olarak padişaha suikast ve bomba olayı işlenmiştir. Ayrıca diğer tablolarda devri konu alması itibarıyla da durumlardan hareketle düğümlere gidilir. Diğer tablolar da şu şekilde devam eder.

Tarihe mal olmuş bir padişahı, üzerinde yerli ve yabancı olmak üzere pek çok olumsuz yayın yapılmış bir devri tiyatro, dram sanatı tekniği ve gerçekliği içinde yansılama işi hiç de kolay değildir. Çünkü devir ve şahsiyet hakkında maksatlı olarak veya gafletle yapılan bunca yayına karşı, dram sanatı tekniğinden hareketle karşı çıkmak, gerçekten Pizza Kulesi'ni doğrultmaktan daha zordur. Pizza Kulesi'nin eğriliği onun tabii özelliği olarak kabul edilmiştir. Herkes o kuleyi eğri görmek disipliniyle şartlanmış, bu eğriliği bir estetik değer olarak kabul etmiştir. İşte yazarın işi, herkeste yıllarca yerleşmiş olan yanlışları değiştirmek gibi zor bir işittir. Yazar bu zor işi, metindeki çok yönlü çatışmalarla, durumlarla, başkişinin karakter özelliğini ortaya çıkaran, tarihe mal olmuş karakterize olaylarla başarmağa çalışmıştır.

Tarihten bildiğimiz vak'alarda merak edeceğimiz ne olabilir? Önce bu sorunu cevabı düşünülmüş, bu konuda merak edilebilecekler tespit edilmiş, sonra bunlar kendi içinde tutarlı düğümlerle doruk noktaya ulaştırılmış ve çözülmüştür. Merak edeceğimiz Abdülhamid Han'ın gerçek şahsiyeti ve örtülü kalmış, haklarında kesin kararlar verilerek mahkûm edilmiş icraatları olarak tespit edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu nasıl çökmüştür? Abdülhamid Han nasıl bir padişahdır, gerçekten bir "Kızıl Sultan" mıydı? Hunhar bir hükümdar, şeriat kitaplarını hamam külhanlarında yaktıran, israf ve zulmeden bir despot muydu? Yazar bütün bunları merak edilecek konular olarak ele alıyor, bildiğimizi sandığımız bu konularda gerçeklerin başka başka olduğunu ortaya koyuyor ve bizi merak ve hayrette bırakarak amacına ulaşıyor. Seyirci dramatik heyecana kendini kaptırıyor ve baştanbaşa göz oluyor. Bu, yazarın kesin başarısıdır. Tiyatro yazarının amacı perde açıldığı anda seyircinin dikkatini çok çabuk sahneye çekmek

ve bu dikkati perde kapanıncaya kadar ayakta tutabilmektir. Bu eserde yazar bunu iç ve dış çatışmalarla ve düğümlerle sağlıyor.

Doruk Nokta

Eserde asıl merak konusu, Yahudilerle mücadeleye girmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun -Abdülhamid Han'ın- galip gelip gelemeyeceğidir. Abdülhamid Han devletin en büyük düşmanı olarak Yahudileri tespit etmiştir. Dinî birliklerin düşmanı, özellikle İslam'ın düşmanı olarak gördüğü Yahudilerle mücadeleye girmiştir. Ancak sonunda devlet içindekilerle de iş birliği yapan bu güç karşısında yenilmiştir. Eserin merak konusu Abdülhamid Han'ın azli olayı ile doruğa ulaşmıştır. Ondan sonra hızla çözüme, devletin çöküşüne gidilmiştir.

Çözüm

Bu eserde çözüm tam bir dramatik yapıda beklenen çözüm gibi kurulmuştur. Zaten herkesin bildiği tarihî bir şahsiyetin ve devrin dramatik yansılama tekniği ile -kesin bir amaçla- ortaya konması oldukça zor bir iştir. Herkesçe malum olan bir çözümü dramatik kurallara bağlayarak kesin ve şaşırtıcı çözüme ulaştırmak, zaten beklenemez. Eser Abdülhamid'in son yılları, hatta son saatlerine kadar getirilmiş ve orada, herkesçe bilinmesi gereken noktada bırakılmıştır. Bu çözüm seyircinin duygu ve düşüncesinde önemli izler bırakabilmiştir. Aslında yazarın amacını gerçekleştirmek dışında böyle bir dramatik tedirginliğe de yer yoktur.

Çözüm bölümünde dikkat edilmesi gereken nokta, eserde merkezi teşkil eden karakterin ve onunla özdeşleşen vak'anın çözümüdür. Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülme ve çökme yoluna girmesi karşısında, bunu bir kader gibi gören padişah da, bütün kelimeleri zarfında toplayan, öğüten, eriten, tek başına kalan kelimeye, ALLAH'a yönelir. Böylece eserdeki vak'a ve karakter çözüme ulaşır. Bu aynı zamanda, eserin başından sonuna, mesajının sona erdiği noktadır.

Kişileştirme

“Kişileştirme oyunun özüdür. Oyun kişileri olmadan olay gelişemez. Tiyatro gerçekliği kendi kurallarına göre yansıtır” (Nutku, 1973: 73). Elbette bu yansıtma işinde seçmek, yalınlaştırmak ve bazı soyutlamalara gitmek mecburiyeti vardır. Yazar üzerinde durduğu kişinin isteklerini, duygularını kesin çizgilerle işlemek zorundadır. Seyircinin o kişiyi anlayabilmesi için bu gereklidir. Yazar bu toplum adına, toplumun şöyle ya da böyle eksik tanıdığı kişileri kesin çizgilerle

ortaya koymalı, herkesin daha net ve kesin çizgilerle tanınmasına yardımcı olmalıdır.

Üzerinde durduğumuz eserde baş oyun kişisi ön plandadır. Olaylar da bu kişinin kişiliğini belirleyici doğrultuda düzenlenmiştir. Eserde üzerinde durulan Abdülhamid Han karakteri, özel davranışları, kendisine has özellikleri ve tepkileriyle, üç boyutlu, ayrıntılı ve yer yer derinlemesine olarak bir değerlendirmeye ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Eserin başkişisi Abdülhamid Han'dır. Diğer kişiler, Osmanlı Yahudisi, Şeyhülislam, Musahip, Haremağası, Mabeyn Müşürü, Çavuş ve Figürasyon, onun şahsiyetini belirtmek için seçilmiş tamamlayıcı kişilerdir. O kişiler de Padişaha yakınlıkları, padişahla ve anlatılan olaylarla ilgili oluşları açısından kayda değer olan kişilerdir.

Abdülhamid Han :

Oyun, Abdülhamid Han'ın –yer yer trajediye varan özellikleriyle- dramıdır. Çünkü Abdülhamid Han, “yüce bildiği değerler uğruna her türlü tehlikeye atılan bir kişidir” (Oflazoğlu, 1987: 279). Bu trajedi-dram iç ve dış çatışmalarla birlikte sürer gider. Bir padişahın kalabalık çevresine rağmen yalnız kalışını, iç çatışmasını, yüce bildiği, önemseydiği değerler doğrultusunda yaptığı fedakârlıklarla, eserin başından sonuna şöyle sıralayabiliriz:

1- Abdülhamid Han, devletin bütün sorumluluğunu taşıyan, kendini görevine adanmış, “*din ü devlet*” için çalışan bir karaktere sahiptir. Devletin ebediliğini her şeyden üstün tutar, bu konuda son derece hassas ve saygılıdır:

“A.H.H. - Ben milletin bütün yükünü omuzlarında taşıyan, onun en altındaki ferdim. Devletse Müslümanların devleti.” (s.338)

“A.H.H. - (Elini çekerek) Başınızı kaldırın, Şeyhülislam Efendi. Taşadığınız sarık eğilmez.” (s.342)

“A.H.H. -....Bize gelince, başımız kendimizin değil imanımızın.” (s.347)

“A.H.H. - Hayır Paşa. Rütbe ve makam küçüldükçe hesap verme borcu da azalır ve millet nihayet her şey, Allah'a hesap verme borcundan ibaret kalır. Bense Allah'tan başka herkese, önce vicdanıma, kapımda bekleyen harem ağasına kadar herkese hesap vermekle mükellefim. Gayem, tam yıkılma ânında teslim aldığım devleti, şu zayıf belkemiğimin üstünde durdurabilmektir.” (s.350)

2- Teslimiyet içinde tam bir Müslüman'dır, bu konuda, inançları için canını bile verebilir. Eserin trajik dediğimiz dokusu da buradan gelir:

“A.H.H.- Bana gelince, tek teşebbüs hareketi göstermeden, Allah'ın kulları ve bu kulu hakkındaki çizdiği kader levhasını seyredeceğim.

M. Müşürü - Kader hareketsizlik midir efendimiz?

A.H.H. - Hiç de değil. Kader, elden geleni yaptıktan sonra yine her şeyi Allah'tan beklemektir. Fakat öyle ruh anları olu ki, Allah, teşebbüsü de kulundan selbeder. Başucunuzda sürahiyle su dolu dururken susuzluktan ölebilirsiniz.” (s.336)

“A.H.H. - Benim için uyulacak tek irade ise Allah'ın dileği...” (s.376)

Bu tespitleri ispat için örnekleri çoğaltmak mümkündür. Zaten padişahın, ele alınan olaylarla ilgili, her konuşmasında kendi düşünce ve tutumunu belirten cümleler vardır.

3- Soğukkanlıdır, tam bir teslimiyet içinde olduğu için, hiç kimseden korkmaz. Herkesi etkileyen olaylar karşısında gayet sakin, akıllı ve ağır tavırları vardır. Paniğe kapılmaz ve etrafındaki olayları kılı kıpırdamadan karşılar. Yalnız etkilendiği ve çok üzüldüğü konu İmparatorluğun dağılma tehlikesidir:

“A.H.H. – Sen bilirsin ki, ben ömrümde ve bütün sultanlığımda hiçbir kere heyecan ve telaşa kapılmadım. Ne başımın üstünde üç tonluk avize, ne zelzeleden binalar iskambil kâğıdı gibi yıkılırken, ne bomba patlayınca at ölüleri havada uçuşurken...” (s.381)

Abdülhamid Han'ın daha birçok özelliklerini şöyle tespit etmek mümkündür:

Abdülhamid Han çok çalışkandır; devlete yönelen tehlikeyi sezmiş ve gerekli tedbirleri almak istemiştir. İç ve dış siyasette tutarlı, akıllı ve İkinci Meşrutiyet'e kadar da başarılıdır. Çok ileri görüşlüdür; günden geleceği kestirebilir.

Ancak yukarıda saydıklarımın başka eserde Abdülhamid Han'ın önemle üzerinde durulması gereken bir özelliği de çok merhametli, bütün iddia edilenlerin aksine, affedici ve bağışlayıcı oluşudur. Tarihi gerçekler doğrultusunda Abdülhamid Han'a *kan dökücü*, *Kızıl Sultan* gibi sıfatlar yüklenmiştir. Yazar, amacına uygun olarak, buna karşılık olarak Abdülhamid Han'ın ağzından şöyle diyor:

“Ne yapayım paşa?... Ben Allah’ın büyük yapısı insanoğluna kıyamam. Onun bazen bütün insanlığa kıyıcı bir alçaklığa düştüğünü bilirim de yine kıyamam. Amcam Abdülaziz Han’ı devirenlere, sonra öldürenlere kıyabildim mi? Gazi Osman Paşa’ya kadar bütün memleket büyüklerinin idamını şart gördüğü Mithat Paşa’yı astıracak kâğıda imzamı atabildim mi? Hâlbuki beni, yeni doğmuş çocukların taptaze ciğerleriyle beslenen bir canavar farz ediyorlar, ismimi Kızıl Sultan’a çıkarıyorlar.”

Yine aynı sayfada Mabeyn Müşürü’nün, bunların “Ermeni icadı” olduğunu söylemesi üzerine Abdülhamid: “Evet ama ben bu tabiri icat edenlere biraz olsun hak verdirmek için onları kana boyayamıyorum. Büyük babam Sultan Mahmud’un Şiddet-i seciyesinden bende eser yok. Kendimi çok yokladım, tartakladım, fakat hayata kıymaya nefsimde kudret bulamadım. Ne yapayım, paşa böyle yaratmış beni Allah... Akrebi gömleğin dışına çıkarmak için siyaset oyunlarına başvurmaktan gayri bir şey gelmiyor elimden...” (s.333)

Gerçekten baştan sona Abdülhamid’in karakteri bu davranışa uygun olarak çizilmiştir ve eser Abdülhamid Han’ın tarih karşısında savunması şekline girer gibi olmuştur. Bu konuda eserin diğer perdelerinden birçok örnekler gösterilebilir. Ancak yukarıda verdiğim örnek, tam bir bilgi verdiği ve karakter kişileştirmesinin karakteristiğini teşkil ettiği için, bu örnekle yetiniyorum.

Bu örnekte yazar karakter kişileştirmesi kurallarına uymuştur. Karakterinde tutarlılığı sağlamış, dram sanatının gerçekliği kendi kurallarına göre yansıtması ilkesine de uymuştur. Yine bu karakterde yazar, üzerinde durduğu Abdülhamid Han’ın isteklerini, duygularını kesin çizgilere işlemiştir. Bu örnekte de gösterildiği gibi, Abdülhamid Han’ın karakterini belirleyen iki özelliği vardır:

1- Abdülhamid Han’ın yaratılışı kan dökmeye -devletin bekası için bile- müsait değildir.

2- Abdülhamid Han tam bir müslümandır ve bu dini tam olarak yaşayan, bu dinin dünya görüşüne uygun hareket eden bir müslümandır.

Bu iki tespit, Abdülhamid Han’ın ve Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihî macerası içinde her yönüyle, tutarlıdır. Zaten eserdeki asıl öz de budur. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu eser, yazarın amacı doğrultusunda Abdülhamid Han’ın, Osmanlı İmparatorluğu’nun trajedisini -buna sultan Abdülhamid Han’ın trajedisi de diyebiliriz- ortaya koyuyor.

Sonuç olarak, Abdülhamid Han, karakter kişileştirmesinde yazarın amacına uygun başarılı bir kişileştirme yapılmıştır, diyebiliriz.

Dil

Eserin dili yazarın daha önceki eserlerine göre, tiyatro diline daha uygundur. Uzun sayılabilecek konuşmalar azdır. Yazarın asıl karakteri, Abdülhamit Han, yer yer nutuk atarsa da, bunlar o karakterin belirgin özelliğidir ve oyun kişisine uygundur. Diğer eserlerindeki tiradlara, özellikle **Tohum, Bir Adam Yaratmak** gibi eserlerindeki tiradlara bu eserde rastlanmaz. Konuşmalar birbiri ile yakından ilgili, davet edici ve eserin bütünlüğünü sağlayıcıdır. Ayrıca yazarın duruma, dekora, mizansene en uygun ifadeleri bulduğu da söylenebilir. Karakterine uygun konuşmalar inandırıcılığı ve tutarlılığı sağlaması bakımından de önemlidir.

Sonuç olarak eserde konuşmalar, dram tekniğinin gerektirdiği doğrultuda, üç boyutlu ve inandırıcıdır. Konuşmalardan karakterlerin ne olduğunu anlıyoruz. Konuşmalar karakteri belirtiyor. Karakterlerin nasıl hareket edeceklerini yine konuşmalardan hissediyoruz. Ayrıca konuşmalar kişilerin yaşadıkları dönemi ve çevreyi açıklayabiliyor. Bu yönleriyle konuşmalar başarılı diyebiliriz. Yalnız yazar daha önceki eserlerinde bir aksaklık olarak belirlenen uzun söz etme alışkanlığını asgariye indirmişse de yine yer yer bu alışkanlığın etkisini taşıyan konuşmalara yer verilmiştir. Bu izlere rastlamak daha çok eserin teması ve yazarın tarzı ile ilgilidir. Çünkü yazar, daha çok bir kişinin merkez teşkil ettiği oyunlar kaleme alan bir yazardır.

SONUÇ

İncelemeye çalıştığımız bu eserde, ele alınan bir karakter ve bu karakterin kendisiyle özdeşleşen bir devirdir. Karakter kişileştirmesinde yazar devrin çeşitli özelliklerini, dram sanatı tekniği ile, karakter ve devri özdeşleştirerek gözlerimizin önüne getirir. Bu eserde bize dönemin olayları ve o dönemde neler olduğu anlatılmış, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Abdülhamid Han'ın çöküşü yeniden gözlerimizin önüne serilmiştir. Yazarın amacı tarih yazmak, tarihi gerçeklere parmak basmak değildir. Yazarın amacı bizi etkileyerek, şaşırtarak, büyüleyerek bir devir ve devre damgasını vuran karakter konusunda "geleceğe doğru bir adım atmak" tır. En son amaç da "güdümlü olarak geleceğe atılan her sentezleyici adımla geçmişi aydınlatmak, kendi görüşüne göre, geçmişte kalan doğruları eylem içinde "*değer*" halinde sunmak, yürekleri, akli ve mantığı doyurarak yeni bir ferdi ve millî idrake götürmektir (Oflazoğlu, 1987: 279). Bunu da daha ilk perdeden itibaren, eserin sonuna kadar, her türlü dramatik teknik ve dramatik janr (tür, tarz) bilgisini kullanarak gerçekleştirmiştir, denilebilir.

KAYNAKÇA

Kısakürek, Necip Fazıl. (1976). **Abdülhamid Han**. Kültür Bakanlığı Tiyatro Eserleri, Cilt: 3, Eser: 12, s. 337-375.

Kısakürek, Necip Fazıl. (?) **Künye**, Kültür Bakanlığı Tiyatro Eserleri, Cilt: 3, Eser: 11.

Nutku, Özdemir. (1973). **Dram Sanatı**. İzmir: Dokuz Eylül Ün. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları

Oflazoğlu Turan. (1987). "Tragedya Sanatı". *Türk Dili Dergisi*, Cilt: LIV, Sayı: 432.

Oflazoğlu, Turan. (1985). "Tarih ve Tiyatro". *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 397.

Sultan Abdülhamid. (1984). **Siyasi Hatıralarım**. İstanbul: Dergâh Yayınları, 4. Baskı.